

Література

1. Атрошенко Г.І. Лінгвостилістика української поезії для дітей: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2005. 22 с.
2. Брітікова К. Роль юкстапозиції у творенні експресивно-оцінних номінацій особи // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. Вип. 14. URL : <http://Litmisto.org.ua/?p=79333>.
3. Вакарюк Л., Панцьо С. Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2004. 184 с.
4. Клименко Н.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. К. : Наукова думка, 1984. 251 с.
5. Лютий Г.І. Мама-Марія. Роман-пісня. К. : ЗООН Спілки письменників України, 2007. 128 с.
6. Нагель В.В. Композиція та юкстапозиція як засіб формування оцінного потенціалу слова. URL : <http://Litmisto.org.ua/?p=7933>.
7. Словоскладання // Словотвір сучасної української літературної мови. К. : Наукова думка, 1979. С. 369–370.
8. Юкстапозитивы // Бенвенист Э. Общая лингвистика. М. : Прогресс, 1974. С. 243–244.
9. Юкстапозити // Плющ М.Я. Словотвір. Сучасна українська мова / За ред. АП. Грищенка. К. : Вища школа, 1997. С. 272.
10. Юкстапозиція // Українська мова. Енциклопедія. К. : Українська енциклопедія, 2000. С. 742.

Сіроштан Т.В.

*кандидат філологічних наук
доцент кафедри української мови*

Гур'єва Т.А.

*студентка магістратури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

**СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АБСТРАКТНОЇ
ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МАЛІЙ ПРОЗІ**

Анотація. У статті здійснено аналіз особливостей семантики та стилістичних можливостей абстрактної лексики в сучасній українській малій прозі Галини Вдовиченко, Наталії Гурницької, Любка Дереша, Анатолія Дністрового, Сергія Жадана, Дари Корній та інших письменників.

Ключові слова: абстрактна лексика, абстрактні іменники, семантика, стилістичні функції, мала проза.

Лексика як найбільш динамічна мовна система перебуває в постійному русі й відображає тенденції розвитку літературної мови. Абстрактні найменування, що становлять одну з найцікавіших ділянок цієї системи, співвідносяться з найвищим рівнем розвитку людської думки. Назви абстрактних понять здавна привертала увагу науковців, зокрема П. Білоусенка, І. Ковалика, О. Микитюк, Н. Медведовської, В. Німчука, Л. Полюги, З. Піскозуб, Н. Томи та ін. Вивчення абстрактних іменників дає багатий матеріал для стилістичних спостережень.

Мета статті – проаналізувати особливості семантики та образного потенціалу абстрактних іменників у сучасній українській малій прозі.

У попередніх дослідженнях лексичної системи науковці встановили, що абстрактні найменування можуть бути представлені словами різних частин мови, проте в першу чергу до такої лексики відносять саме іменники на позначення узагальнених ознак, предметнених дій і станів, особливостей внутрішнього світу людини, її почуттів, думок, різноманітні явища нематеріального світу, результати розумової та мовленнєвої діяльності істоти, тобто абстрактна лексика називає поняття, що не мають реального втілення (хоч виникнення та існування їх неможливе баз такої реальності) [9, с. 7–8]. Слова з аналізованим значенням, як правило, найбільш поширені в науковому й офіційно-діловому стилях, проте незаперечним є також і їх широке використання в мові художньої прози.

Тематично абстрактна лексика в художньому мовленні є доволі різноманітною. Велика кількість таких слів в обстежених творах вживається на позначення почуттів (фізичних і психічних), наприклад: *Якийсь **смуток** світився в їхніх очах, якась невимовна **жага**, котра шукала виходу, не до кінця усвідомлена **спрага**, що розпалювала їм груди, женучи вперед, у сині пекучі сніги, що освічувалися літаками* [6, с. 103]; *Порожні ряд столів наганяли **смуток і відчуття**, ніби забув щось вельми важливе* [4, с. 33–34]; *Люди з **острахом і цікавістю** чекали свіжих новин про білу дівчинку, проте їх не було* [5, с. 60]; *За холодними вікнами все не так, там пуста, **байдужість і безнадія**...* [1, с. 61]; *От і мусилося жити з **відчуттям визволеності** від свободи, **гідності** та без **впевненості** за власну долю та долю рідних людей* [3, с. 36] тощо.

Часто вживаними в сучасному українському художньому мовленні, за нашими даними, є абстракти на позначення предметнених дій. Такі іменники використовуються, як правило, в прямому значенні: *Наталка замовила якісь*

хитрі фіранки, вони ... залишали відкритими для **споглядання** вазонки на широкому підвіконні [1, с. 62]; за три відчайдушні **смикання** зірвав горішню віконну конструкцію [1, с. 78]; Так, щоб відчутти запаморочливий аромат, вишуканий смак і віддатися до останку неквапному ритуалу **приготування та пиття** кави [3, с. 41].

Одне з чільних місць за частотністю вживання в обстежених творах посідає абстрактна лексика на позначення особливостей поведінки, вчинків людей, їх характеру: *Я її не раз згадувала в багатьох випадках, коли зайва суєта та надмірна активність могли лише зашкодити* [1, с. 5]; *Як він раніше не помічав її занудства?* [1, с. 70]; *Сподіваюся, за п'ять років я не розгубила твоєї чистоти й безпосередності, котра струменіє з кожного рядка того старого листа?* [2, с. 106] та ін.

Особливості фізичного стану істоти також позначаються в обстежених творах за допомогою абстрактних іменників, наприклад: **Короткозорість** бармена завадила йому розгледіти, що саме [4, с. 37]; все це змушувало мешканців менше виходити на вулиці, залишаючись вдома наодинці з **мігренню** й **телевізорами** [5, с. 55]; він хотів спати ще, він тільки-но увійшов у смак солодкої **непритомності** [1, с. 45]; *Його розважала непояснена Наталчина сліпота* [1, с. 66]; *Вона так і не спромоглася заснути вдома – хіба впадала у безпам'ятство, марила і прокидалася* [2, с. 93]; **Німота** такого шансу не дає [10, с. 171].

Абстрактні іменники, згідно з нашими даними, дозволяють авторові твору охарактеризувати реалії навколишнього світу, особливості природи чи інтер'єру, погодні умови тощо: *нам видадуть картаті пледи, неодмінно картаті, вони рятуватимуть нас від вечірньої сирості* [1, с. 42]; *У цьому недоладді була своя гармонія і свій порядок* [1, с. 63]; *Вони допили глінтвейн і вийшли у пронизаний вологістю та осінньою прохолодою день, що поволі поступався вечору* [8, с. 135].

Часто за допомогою абстрактних найменувань письменники передають звуки навколишнього світу, наприклад: *з його школярами й пташиними зграями, що від цього гвалту й гупотіння вилітали крізь глибокі двори та блакитні провулки, падаючи в чорну ніч і легку опівнічну пустку* [6, с. 101]; **Сміх та зітхання** котилися високими коридорами [6, с. 106]; *Бармен дав голосніше музику, щоб не слухати цокання годинника на стіні* [4, с. 36]; *Дана чула запахи з кухні, подзенькування посуду, усе було гаразд без неї* [1, с. 30].

Інколи за допомогою абстрактних іменників авторові вдається створити неповторні зорові образи в уяві читача: *Можна було б почати з того, що теперішній рік був несприятливим для гіпертоніків: постійні перемини клімату й атмосферного тиску, несподівані й різкі подуви вітру, ... сір'ява, що затягла*

чисто-блакитне раніше небо й злилася із тьмяним імлістим горизонтом [5, с. 54–55]; задля перетворення сірих облущених стін у простір, що дихав **свіжістю кольору** [8, с. 126].

Результати розумової та мовленнєвої діяльності людини також позначають абстрактні іменники, наприклад: *відповіла на ввічливе **привітання мовчанням*** [4, с. 37]; *Мовчанка панувала в кімнаті цілий вечір, лише стишено лунали **монологи з мультиків*** [1, с. 69]; *не міг згадати хоч однієї важливої речі, наче й не було тих **балачок*** [10, с. 164] тощо.

Окрему групу абстрактів в аналізованих творах становлять параметричні найменування та назви зовнішніх конфігураційних ознак предметів, наприклад: *Туман на вулиці посилював відчуття **порожнечі*** [4, с. 34]; *не відреагував на **м'якість і округлість ліній у потрібних місцях*** [3, с. 60] та ін.

За допомогою абстрактних іменників передаються поняття, пов'язані з морально-етичними законами, особливостями світоустрою, реаліями буття людини: *він давав мені багато **свободи**, щоб наші почуття ніс вітер* [4, с. 42]; *Люди заметушилися, люди злякалися, з острахом очікуючи **лиха**, що може звалитися на містечко* [5, с. 63]; *невдовзі він почав вести дитячу телепередачу про **добро*** [5, с. 65].

Нерідко вдало дібрані епітети посилюють експресивні можливості абстрактних іменників, наприклад: *Здавалося, зараз таксі заверне за ріг і над низьким муром із викрашеним по кутах камінням сяйне смуга **бірюзової прохолоди**...* [1, с. 43]; *Пробач мені, кохана, за все пробач. За **дурне хмільне непорозуміння*** [7, с. 121].

Абстрактні найменування часто набувають додаткових емоційно-експресивних відтінків і стають частиною влучних метафор, наприклад: *діти і жебраки нишпорять улицями, ловлячи тінь довгого безтурботного **святкування*** [6, с. 84]; *котячий силует відвідувачки посилює **тривожність**, що повисла в кафе з самого ранку* [4, с. 35]; *На чолі виступив піт, крига **жаху** скувала від голови до п'ят* [1, с. 27]; *Чисту **радість** п'єш, без жодних домішок* [1, с. 38]; *Жовті печальні троянди – колір **смутку**, нанизаний на тендітні рамена пелюсток* [7, с. 111] тощо.

За допомогою абстрактних іменників створюються персоніфіковані образи: *За холодними вікнами хазяїнує **спустошеність*** [1, с. 61]; *свідомість відмовлялася приймати ще й цю зраду* [3, с. 49].

Використання абстрактних іменників у художньому тексті інколи набуває ознак градації, наприклад: *жінка з такими нервовими й рішучими рухами спроможна на будь-які **дурниці**, на найгірші **вчинки**, на **святенництво** й **аскезу*** [6, с. 102]; *Ніби не речі повиносив, а себе розкидав, розгубив по частинках. Свою **силу, можливості, емоції, прив'язаності, усе своє життя***

знищив доценту й виніс на смітник [1, с. 77]; А далі десятиліття **революцій: на граніті, Помаранчевої; за ними роки *неспокою, ланцюжок зрад і відступу, знов боротьба, втрати, розчарування, тоді Євромайдан, народне піднесення, революція Гідності, досвід перших страшних смертей і перемог, ейфорія здобутків і біль розчарувань, війна з Росією й розуміння того, що ми вже ніколи не станемо колишніми, бо життя назавжди поділилося на до і після*** [3, с. 36–37].

Отже, абстрактні іменники становлять вагомий шар лексичної системи сучасної української мови. Вони дозволяють авторові охарактеризувати як зовнішні, так і внутрішні якості осіб і реалій навколишнього світу, а також конкретизувати власне ставлення до повідомлюваного. Різноманітні за значенням (назви почуттів, фізичного стану, вчинків і поведінки істоти, особливостей довкілля, узагальнених характеристик предметів тощо) абстракти часто вживаються письменниками в переносному значенні, стають частиною художніх образів, створених за допомогою епітетів, метафор, персоніфікації.

Література

1. Вдовиченко Г. Ось відкрита долоня : збірка. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 208 с.
2. Гранецька В. Абонентська скринька. *Львів. Кава. Любов : збірка / укл. і передм. Н. Нікалео.* Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 75–109.
3. Гурницька Н. Передчуття. *Львів. Кава. Любов : збірка / укл. і передм. Н. Нікалео.* Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 32–74.
4. Дереш Любо. Клуб молодих вдів. *Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років : збірка / укладання та післямова С. Жадана.* Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. С. 33–53.
5. Дністровий А. Біла дівчинка. *Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років : збірка / укладання та післямова С. Жадана.* Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. С. 54–82.
6. Жадан С. Вона знає всі шлягери цього року. *Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років : збірка / укладання та післямова С. Жадана.* Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. С. 83–120.
7. Корній Д. Муза плакала. *Львів. Кава. Любов : збірка / укл. і передм. Н. Нікалео.* Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 110–122.
8. Олендій Л. Італійський нащадок. *Львів. Кава. Любов : збірка / укл. і передм. Н. Нікалео.* Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 122–139.

9. Полюга Л. М. Абстрактна лексика. Українська мова. Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. С. 7–8.

10. Хомин І. Мрія про Леополіс. Львів. Кава. Любов : збірка / укл. і передм. Н. Нікалео. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 140–195.

Сивець Т.В.

*аспірантка, провідний фахівець відділу академічної мобільності
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ КИЄВОРУСЬКОГО ТЕКСТУ «МОЛЕНИЕ...» ДАНИЛА ЗАТОЧНИКА

***Анотація.** У статті представлено авторський підхід до послідовності концептуального аналізу художніх текстів, зокрема доби українського Середньовіччя. Досліджено християнський концепт РОЗУМ з погляду когнітивного літературознавства.*

***Ключові слова:** концепт, християнський концепт, концептуальний аналіз, синтетичний жанр, Києворуська доба.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Дослідження літературних зразків за медієвістичним спрямуванням завжди викликало проблему правомірності застосування того чи іншого методу. Як правило, за мету науковці ставили формування виправданої моносемантичної перцепції текстуально-ідейного тла визначеного періоду, проте одностайності поглядів це не зумовлювало [5, с. 55]. Розвиток когнітивних студій свідчить, що концептуальний аналіз – один із тих способів вивчення літературної цінності твору, що опирається як на специфіку жанру, так і унікальність мислення автора в межах концептуальної картини світу історико-літературної епохи, а отже – релевантний для кожного періоду в літературному процесі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. За словами Є. Лозинської, багатоманітність когнітивних і близьких до когнітивізму концепцій пов'язані з різними аспектами моделювання світу художнього тексту [4, с. 22]. Вивчення окремих аспектів щодо специфіки реалізації концептів висвітлені у працях Є. Кошкіної, С. Аскольдова-Алексєєва, Д. Лихачова, Ю. Степанова, Є. Лозинської, Т. Бовсунівської, Ю. Большакової, Л. Бабенко, Є. Режабек.